

Kerkelijke archieven

<https://hdl.handle.net/1874/235147>

mm 11969

Rehderia archiensis van Dillen.

KERKELIJKE ARCHIEVEN.

Als inleiding tot het verslag over de kerkelijke archieven in deze provincie zij het mij vergund het volgende vooraf te laten gaan.

Dat er zeer weinig van het uit vroegeren tijd dateerende is overgebleven, springt bij de eerste inzage in het oog. Alle oorzaken, die bij de gemeentelijke archieven dien bijna algeheel ondergang veroorzaakten, werkten hier samen, en nog in meerdere mate. Immers verwisseling in personeel greep hier nog meer dan daar plaats. Daarbij kwam dat de administratie der diakenen en die der kerkvoogden van oudsher gescheiden waren, en de stukken bij verschillende personen moeten worden gezocht. Bovendien was tot de revolutie de regeling der kerkelijke zaken, vooral wat het materiële gedeelte betreft, de administratie der bezittingen, een onderwerp, waarbij de hoofden der burgerlijke gemeente medespraken niet alleen, maar in hoogste ressort beslisten. Vandaar, dat in de grootere plaatsen, zooals Meppel en Coevorden, in het archief der burgerlijke gemeente een afzonderlijke rubriek voor de kerkelijke inrichtingen kon worden aangenomen.

In de Drenthse dorpen was, behoudens het toezicht der hoogere autoriteiten, de kerk zoowel als de school, met wat daartoe behoorde, het onderwerp van de zorg der marke- en kerspelgenooten.

Dit vóór de hervorming, toen echter behoudens de inmenging der hoogere geestelijke autoriteiten volgens het seendrecht, met name van den deken, nog sterker dan later.

Wat dienaangaande nog over is, zal men dan ook niet in de tegenwoordige kerkelijke archieven moeten zoeken. Behoudens een hoogst enkele uitzondering, is van vóór de hervorming daarin niets bewaard. Daarom is ook alleen de tijd van den bouw van die kerken opgegeven, welke van na de hervorming dagteekenen. Voor geschiedenis der kerken te Beilen, Westerbork, Ruinen en Ruinerwold bevat het archief van het klooster Dikninge vele bijzonderheden, omdat zij bij dit klooster behoorden en zijne bestuurders de collatie daarvan bezaten.

Voor de kerk te Assen, oorspronkelijk kloosterkerk, zullen wij natuurlijk in het archief van dat klooster hebben te zoeken.

Wat de andere oude kerken aangaat, valt slechts te putten uit hier en daar verspreide losse papieren, waarvan er enkele zich bevinden in het Rijksarchief in Drenthe. Ten aanzien der kerken, waarover het collatierecht in handen van aanzienlijke geslachten

berustte, is bij die families mogelijk nog iets te vinden. Zeker is, dat bijv. met betrekking tot de kerk te Eelde, over welke bedoeld recht aan de eigenaars van het huis Oosterbroek toekwam, nog het een en ander is bewaard. (1)

Met de hervorming werd dit anders. Deze toch ging, bepaaldelijk in Drenthe, meer uit van hooger hand, werd althans na de reductie van Groningen, vooral sinds 1598 door den stadhouder Willem Lodewijk bevorderd, en werd daarop door hem toezicht geoefend. De nieuwe toestanden op kerkelijk gebied werden door hem in overleg met de Staten geregeld. Vooral ten gevolge van de door den oorlog ontstane armoede en de mindere finantiële krachten der bevolking, moesten de Staten van het gewest, die ook wegens de secularisatie der kloostergoederen eenigermate daartoe verplicht waren, bijspringen, opdat dientengevolge de godsdienstige belangen der inwoners geen schade zouden lijden.

Vandaar een overwegende invloed van de overheid, meer bijzonder van het college van Drost en Gedeputeerden, waaraan bovendien het grootste deel der vroegere geestelijke jurisdictie, bepaaldelijk in vermogensrechtelijke aangelegenheden, was opgedragen. (2)

Vandaar ook, dat in het depot te Assen met betrekking tot de kerkelijke aangelegenheden der provincie verschillende registers en papieren aanwezig zijn. Vooreerst de protocollen der synodale vergaderingen, in vier banden, uit de jaren 1598—1809. Voorts tal van losse stukken, bepaaldelijk daarmede in verband staande, bijv. betrekkelijk de vaststelling der kerkenorders van 1638 en 1730, en voorts andere, rakende de kerkelijke goederen in de onderscheidene gemeenten, de beroepingen van predikanten en de administratie van het fonds voor het onderhoud der weduwen van predikanten bestemd.

Van de archieven der onderafdeelingen, waarin Drenthe kerkelijk was verdeeld, de drie classes van Rolde, Meppel en Emmen, en die onder de Provinciale Synode ressorteerden, is hier en daar nog het een en ander bewaard gebleven. Losse stukken daartoe behoorende, heb ik echter niet aangetroffen.

De Acta der classis Emmana berustten in 1889 bij dr P. H. Roessingh, predikant te Emmen, die ze ten behoeve van het classicaal bestuur van Emmen bewaarde. Die protocollen loopen van af 1633 geregeld door.

Van de Acta der classis Roldana is het eerste deel loopende over 1603—1624 in de bibliotheek van het Provinciaal Museum van Oudheden in Drenthe voorhanden; omtrent de andere kon ik van

(1) Zie over het collatierecht betrekkelijk de verschillende kerken: Tegenwoordige staat van Drenthe, p. 131 vlg.

(2) Men vergelijk daarover Tegenwoordige staat van Drenthe, p. 128 vgl.

ds. A. Brouwer, te Annerveen, scriba van het classicaal bestuur van Assen, bij wien zij moeten berusten, en die ze, naar mij werd medegedeeld, ook werkelijk in bewaring had gehad, geene nadere mededeelingen verkrijgen.

Van de Acta der classis Meppelana, werd door mij één deel, en wel loopende over de jaren 1622—1662, aangetroffen in het oud-archief der gemeente Meppel. (1) De overige schijnen verloren te zijn geraakt.

Wat nog in de verschillende kerkelijke gemeenten aanwezig is, uit den tijd vóór 1816, vindt men in de hierachter volgende opgaven.

Aan het slot dezer inleiding kan ik niet nalaten den wensch uit te spreken, dat de kerkelijke autoriteiten mochten worden gedrongen van de wenschelijkheid niet alleen, maar van de noodzakelijkheid, om, ter voorkoming van den algeheelen ondergang der oude kerkelijke archieven, die bij den tegenwoordigen toestand in een betrekkelijk kort tijdsverloop onvermijdelijk is, voor zoover zij niet nog in het dagelijksch gebruik te pas komen, ze in het depot der rijksarchieven ter bewaring te geven. Daarmede zullen zij zich zelve en allen, belanghebbenden en belangstellenden, een dienst bewijzen. Immers, zij zijn daar en zekerder geborgen, en voor ieder, meestal voor hen zelve ook, meer toegankelijk dan nu het geval is, en het wel nooit, — komt in den tegenwoordigen toestand geen afdoende verbetering — het geval zal worden. Hun, op wie de verantwoordelijkheid, zij het dan misschien geen wettelijke, rust, roep ik toe: Waakt ook in dezen voor de u toevertrouwde belangen!

Assen, 26 Februari 1891.

De Rijks-Archivaris in Drenthe,
SEERP GRATAMA.

(1) Dit deel is thans in het depot der Rijksarchieven te Assen overgebracht krachtens besluit van het gemeentebestuur.

KERKELIJKE GEMEENTEN.

Gemeente *Anloo*.

1. Protocol, bevattende de namen der aannemelingen en der van elders gekomen lidmaten, 1739—1865; voorts handelingen van den kerkeraad, lijsten van lidmaten en opgaven der overledenen, 1681—1705.

2. Armenrekeningen, 1656—1665 (ligt los in n°. 8).

3. Protocol, bevattende armenrekeningen, 1678—1718, tevens eenige aantekeningen omtrent het armbestuur van 1703.

4. Protocol als voren, 1718—1741.

5. Protocol als voren, 1741—1762.

6. Protocol als voren, 1762—1807.

7. Protocol als voren, 1807—1818.

8. Protocol, zijnde een diaconieboek, met verschillende opgaven omtrent de administratie der diaconie en omtrent de bestedelingen, uit de jaren 1659—1698.

9. Protocol als voren, uit de jaren 1662—1707.

10. Protocol als voren, uit de jaren 1750—1812 (bevattende tevens een opgave omtrent de schuldvorderingen ten behoeve der diaconie).

11. Een protocol (in quarto) betreffende de uitgaven voor de kleederen der „alumni”, 1744—1753.

12. Een protocol als voren, 1753—1769.

13. Een protocol als voren, 1777—1810.

14. Een protocol als voren, bevattende particuliere aantekeningen uit de jaren 1714—1733.

Gemeente *Assen*.

1. Een protocol bevattende de notulen van het verhandelde bij den kerkeraad, 1765—1859. (Voorin een naamlijst van predikanten van 1615 af.)

2. Een doopregister van af 1811.

3. Een register van lidmaten (aannemelingen en van elders overgekomenen), 1713—1842.

4. Een protocol bevattende rekeningen der diaconie, van 1650—1677.

5. Een dito, bevattende hetzelfde van 1677—1845; en tevens opgaven van inschulden en andere aantekeningen.

6. Een pakket losse diaconie rekeningen uit de jaren 1769—1815 (uitvoeriger dan die in het protocol).

7. Een pakket borgtochten voor van elders gekomen onvermogens en andere stukken betreffende het armwezen uit het begin dezer eeuw.

8. „Protocol van de kerk te Assen”, bevattende:

a. Een resolutie van Drost en Gedeputeerde Staten van 2 October 1680, de volgende heffing wegens de graven in de kerk en op het kerkhof vaststellende en regelende.

b. Opgaven der ontvangsten van deze heffing, 1754 - 1805.

c. Rekening en verantwoording van den kerkvoogd J. W. Tabingh over 1785.

d. Opgaven der ontvangsten wegens de zitplaatsen in de kerk van 1755 - 1805.

e. Dito der uitgaven naar aanleiding van de onderwerpen onder b en d.

Gemeente *Beilen*.

Niets, ten gevolge van den brand in 1820.

Gemeente *Borger*.

1. Een protocol, bevattende rekeningen der kerkvoogdij, 1667 tot heden bijgehouden.

2. Een markeprotocol, waarin de copie eener uitspraak tusschen Borger en Westrup, 1656.

3. Een register van inkomsten der pastorie, 1794.

4. Een lijst van lidmaten 1760, tot heden bijgehouden.

Gemeente *Coevorden*.

Een protocol, bevattende:

Opgaven van lidmaten, 1701 - 1857.

Kerkeraadsnotulen en verkorte mededeelingen dienaangaande.

Lijsten van ouderlingen enz., 1687 - 1842.

Verder ben ik nog steeds in afwachting van toezending van het geheel of van deelen van het archief, tot ordening en beschrijving. Het bestaat hoofdzakelijk uit eigendomsbewijzen en obligaties (rentebrieven) en uit protocollen, bevattende rekeningen enz., van $\pm$ 1612 af.

Gemeente *Dalen*.

Niets, ten gevolge van den brand in 1815.

Gemeente *Liever*.

In het kerkelijk archief vond ik alleen een pakket door vuur geschonden rekeningen, van 1753 af.

Gemeente *Dwingeloo*.

1. Een protocol bevattende:
 een lijst van gedoopten, 1790—1811;
 een lijst van lidmaten, 1700—1808;
 een lijst van hen, die te Dwingeloo zijn komen wonen en van
 de armen, 1771—1832.
2. Een protocol, zijnde „het armenboek”, 1670—1699, bevattende diaconierekeningen, met eenige schuldbrieven aan de diaconie.
3. Een protocol, bevattende:
 diaconierekeningen, 1699—1742;
 een lijst van ouderlingen, 1731—1753.
4. Een protocol bevattende diaconierekeningen, 1807 tot na 1813.
5. Een protocol, bevattende armenrekeningen van 1799 tot 1823.

Gemeente *Eelde*.

1. Een protocol, zijnde „het Kerkeboek”, bevattende:
 een register van huwelijken, 1737—1858;
 handelingen van den kerkeraad, 1737—1861.
2. Een register van lidmaten van 1780, bijgehouden tot heden;
 benevens een lijst van predikanten.
3. Een protocol, bevattende kerkerekeningen, 1741—1782.
4. Eenige losse stukken, waaronder rekeningen, 1784—1796.

Gemeente *Emmen*.

1. Een protocol, bevattende diaconierekeningen, 1651—1686.
2. Een idem, van 1775 tot 1802.

Gemeente *Gasselte*.

1. Een doopprotocol van af 1811.
2. Een protocol, bevattende armenrekeningen, 1680—1701.
3. Een idem, 1715—1817.

Gemeente *Gasselter-Nijveen*. ($\pm$ 1690).

Een protocol, bevattende diaconierekeningen, ongeveer uit de jaren 1690—1739.

Gemeente *Gieten*.

1. Een protocol bevattende:
 een lijst van lidmaten;

een lijst van gedoopten ;
 een lijst van gehuwden ;
 van 1798 tot heden bijgehouden.

2. Een protocol, bevattende diaconierekeningen, van 1784 tot heden bijgehouden.

Gemeente Havelte.

1. Een protocol, bevattende handelingen van den kerkeraad, 1757—1888, en eenige rekeningen van 1757 tot 1760.

2. Opgave van bezittingen en inkomsten omtrent 1757.

3. Enkele losse stukken, 1598—1809, zijnde o. a. registers van kerke- en pastoriegoederen uit de jaren 1598, 1637, 1652, 1661, 1798, 1800 en 1807; verder betreffende de administratie dier goederen, de beroepen van predikanten, enz.

(Afschrift eener lijst met nauwkeuriger opgave berust in het archief te Assen).

Gemeente Hoogeveen.

Naar ds. Feikens mij mededeelde, was er niets uit den tijd vóór 1813 in het archief aanwezig.

Gemeente Koekange.

Een protocol, bevattende rekeningen der diaconie, 1656—1711.

Gemeente Kolderveen.

1. Een protocol, zijnde: „het Boeck der pastorie-, kosterij- en vicariiegoederen”, met opgave der pachten, renten, enz., 1610—1703.

2. Een dergelijke lijst tot 1833.

3. Extracten uit de Acta Synodi Drenthinae 1721, 1725 en 1734.

4. Eenige jaarlijksche pachtboekjes van af 1791.

Gemeente Meppel.

1. Een protocol, zijnde het „Kerkeboek van Meppel”, bevattende notulen van den kerkeraad, 1767—1795.

2. Een idem, 1795 tot na 1813.

Naar ds. A. W. Kamp mij mededeelde, bevatte het kerkelijk archief niets meer van vóór 1813; bij een volgend bezoek vond ik echter nog:

3. Protocol, bevattende diaconie-rekeningen, (alleen ontvang) van diakenen en armvoogden, 1645—1658.

4. Dito dito, 1697—1710.
 5. Dito dito, 1710—1724.
 6. Dito dito, 1730—1743.
 7. Dito dito der diakenen, 1698—1729.
 8. Dito dito derzelfden, 1729—1749.
 9. Dito dito derzelfden, 1749—?
 10. Protocol, bevattende diakonierekeningen (alleen uitgaaf), 1651—1669.
 11. Dito dito, 1669—1681.
 12. Dito dito, 1681—1685.
 13. Dito dito, 1704—1711.
 - 14a. Dito dito, 1723—1747.
 - 14b. Dito dito, 1720—1734.
 - 15a. Dito dito, 1767—1782.
 - 15b. Dito dito, 1766—1790.
 16. Dito dito, 1782—1796.
 17. Dito dito, 1809—1836.
 18. Een protocol, zijnde het »bestedelingenboek" van 1693 tot 1720.
 19. Dito dito over 1741—1750.
 - 20a. Dito dito over 1780—1798.
 - 20b. Dito dito over 1790—1798.
 21. Dito dito over 1798—1810.
 22. Een protocol, getiteld „Het wekelijksch deelingboek", 1749—1764.
 23. Dito dito 1764—1776.
 24. Een protocol, zijnde het kleedboek voor de armen, 1763—1770.
 25. Een protocol, zijnde het boek der landhuren, aan de diaconie verschuldigd, 1727—1761.
 26. Een protocol, zijnde hetzelfde over 1763—1805, en bevattende aan de andere zijde uitgaven der diaconie over 1803.
 27. Een protocol, zijnde het „Renteboek" der diaconie, 1683—1734.
 28. Een protocol, getiteld: „Het nieuwe Stoeleboek van diakonen, van tafeltjes en aanlegswallen", 1755—1817.
 29. Een protocol zijnde „het Armengasthuisboek", bevattende rekeningen daarover en wel alleen de inkomsten, 1631—1753.
- Voorts eenige losse stukken.

Gemeente Norg.

1. Een protocol, bevattende diaconie-rekeningen, 1651/1737.
2. Een idem, 1738/1772.
3. Een idem, 1773/1798.

Gemeente Nijveen.

Van het kerkelijk archief niets te vinden uit den tijd vóór 1813.

Gemeente Odoorn.

Naar ds. Mees mij mededeelde is in het kerkelijk archief niets voorhanden van vóór 1813.

Gemeente Oosterhesselen.

In het kerkelijk archief van vóór 1813 niets.

Gemeente Peize.

1. Een protocol, bevattende de kerkerekeningen van 1683—1758, benevens opgaven der schuldvorderingen en der landschaps-obligaties, behorende aan de kerk; voorts aantekeningen omtrent de administratie van kerkvoogden, als verhuringen van land, enz. (deze tot 1760).

2. Een protocol als voren, 1758—1854.

3. Een protocol, bevattende de ontvangsten en uitgaven, voortkomende uit het aan de pastorie behoorend hakhout, 1765—1776.

Gemeente Roden.

1. Een opgave van den staat der Hervormde gemeente op het einde der vorige eeuw.

2. Een protocol bevattende een register van kerkepachten, 1747—1782, en de uitgaven der diaconie over 1793 tot 1851.

3. Een lidmaten-boek, 1730—1851.

Voorts verscheidene losse stukken, niet van groot gewicht; de oudere zijn nu in het Rijksarchief te Assen.

Gemeente Rodenwolde.

In het protocol bevattende de handelingen van den kerkeraad, na 1813 komt voor een lijst van predikanten en een plaatsbeschrijving van ouderen datum.

1. Een protocol, betreffende de administratie der kerkvoogden, 1641—1752, tevens bevattende opgaven omtrent de verhuringen van landerijen enz.

2. Protocol betreffende de administratie der diakenen, 1661—1796 (achterin een borgtocht voor een onvermogene van 1809).

3. Protocol, bevattende diaconierekeningen over 1751 tot 1839.

Hierin liggen eenige fragmenten van het protocol, dat tusschen n°. 2 en n°. 3 in behoort.

Gemeente Rolde.

1. Een protocol bevattende:
een register van gedoopten, 1801—1845;
een idem van lidmaten, 1801—1856.
2. Een protocol, bevattende diaconierekeningen, 1731—1793.
3. Een idem, 1793—1855.
4. Een protocol bevattende aantekeningen over de administratie der kerkvoogden, 1782—1819.
5. Een protocol, bevattende kerkvoogdijrekeningen van af 1809.
(Beide laatste zeer beschadigd en door vocht onleesbaar).

Gemeente Roswinkel.

1. Een protocol, bevattende:
een lijst van gedoopten van 1811—1877.
een lijst van lidmaten, van 1811—1887.
2. Een protocol, zijnde het kerkeradsboek, 1756—1887.

Gemeente Ruinen.

1. Register van lidmaten van af 1811.
2. Protocol, bevattende handelingen van den kerkeraad, 1808—1855.

Gemeente Ruinerwold.

1. Een protocol, bevattende:
staten van pastorie- en kerkeopkomsten, 1619—1669, 1669 en 1720.
2. Een protocol, bevattende kerkerekeningen 1771—1772.
3. Een idem, 1772—1805.
4. Losse stukken betreffende de kerk en de pastorie: o. a. koopbrieven van land, ten behoeve der kerk te Blijdensteden, van 1517, 1538, enz.
5. Een protocol, bevattende:
een register van lidmaten, 1708—1874, benevens lijsten van leden van den kerkeraad, 1670—1784.
6. Een protocol, bevattende de handelingen van den kerkeraad 1784—1876.

Gemeente *Schoonebeek*.

1. Een protocol, bevattende de handelingen en besluiten van den kerkeraad, 1756—1869.
2. In het protocol der diaconie van 1821, treft men aan enkele aantekeningen over verzegelingen van 1782.
3. Een copielijst der pastorieopkomsten van 1597.
4. Een lijst der predikanten van af de hervorming.
5. Extracten uit het „Kerkeboek” van 1720.

Gemeente *Sleen*.

1. Een protocol, bevattende de rekeningen der kerkvoogden 1748—1821.
2. Een protocol, bevattende rekeningen der kerk, 1777—1821.

Gemeente *Smilde, Hijkersmilde en Kloosterveen*. (1780).

In het archief vond ik niets, dat van vóór 1813 dagteekent.

Gemeente *Fledder*.

1. Een protocol, bevattende huwelijksaankondigingen van 1736 tot 1794.
2. Een protocol, zijnde een register van huwelijken, 1795—1867.
3. Een protocol, bevattende handelingen van den kerkeraad van af 1811, en voorts een lijst van van elders gekomen lidmaten van 1795 tot 1836.
4. Een protocol, bevattende diaconierekeningen van 1715 tot 1777.
5. Eenige losse stukken, waaronder enkele aankomsttitels o. a. een van 1677, waarbij aan de diaconie land op de Westeresch werd verkocht.

Gemeente *Fries*.

1. Een doopprotocol van 1811 af.
2. Een register van lidmaten, 1772—1832.

Gemeente *Wapserveen*.

1. Een protocol, bevattende kerkeraadsaantekeningen van 1774 tot 1835.
2. Een protocol, bevattende de ontvangsten van de rekeningen der armen, 1742—1762.

3. Een idem van 1810 tot 1816.
4. Een idem, met uitgaven van idem, 1694—1718.
5. Een idem met idem, 1724—1747.
6. Een idem met idem, 1747—1762.
7. Een idem met idem, 1762—1774.
8. Een idem met idem, 1786—1801.
9. Een idem met idem, 1801—1816.
10. Eenige oude stukken de kerkvoogd betreffende, waaronder als oudste een lijst van de pachten der pastoriegoederen van 1733.
11. Copie onslag-register over Wapserveen van 1750.

Gemeente Westerbork.

1. Een doopprotocol van af 1811.
2. Een protocol, bevattende rekeningen der diaconie, 1704—1819.
3. Een idem bevattende kerkerekeningen, 1637—1750.

Gemeente de Wijk, eigenlijk IJhorst, kerkelijk onder Overijssel.

Een protocol, zijnde »het kerekenboek van de IJhorst», beginnende 1658, tevens bevattende:

- Rekeningen van kerkvoogden, 1680—1801.
 Handelingen eener »erfgenamen-vergaderinge», 1781.
 Register der kerke- en pastorie-opkomsten, 1735.
 Register der grafsteden, 1804.

Gemeente Zuidlaren.

1. Kerkelijk protocol, bevattende:
 Opgaven der lidmaten, 1729—1843.
 Dito der gestorvenen, 1801—1813; en
 De handelingen van den kerkeraad, 1729—1838.
2. Een protocol, bevattende de resoluties en handelingen der diakenen, benevens opgaven aan wie uitdeelingen van wege de diaconie zijn geschied, 1726—1787.
3. Een protocol bevattende:
 de besluiten van de eigenaren der Plankensloot, en de rekeningen en verantwoordingen hun gedaan, 1743—1808.

Gemeente Zuidwolde.

Naar mij ds. A. Reiners verzekerde, is in het kerkelijk archief niets van vóór 1813 voorhanden, wijl alles in den brand van 1824 is te gronde gegaan.

Gemeente Zveeloo.

In het archief heb ik niets van vóór 1813 dagteekenende aangetroffen.